

Ulica Slovenských dobrovoľníkov

Mnohokrát som sa cestou do školy zamýšľal nad názvom ulice, kde sídli naša škola, Základná škola, Slovenských dobrovoľníkov 122/7 Žilina. Pojem slovenskí dobrovoľníci okamžite na každého pôsobí národným dojmom. Bežný človek, či obyvateľ si pod názvom predstaví Slovákov bojujúcich za národné záujmy. Avšak mnohí ľudia z regiónu si mylne spájajú slovenských dobrovoľníkov s dobrovoľníkymi česko-slovenskými légiami prvej svetovej vojny, prípadne odbojármi z druhej svetovej vojny.

Moje domnienky o pôvode ulice, ktorá sa nesie i v názve našej školy sa začali objasňovať až v ôsmom ročníku na hodinách dejepisu, a neskôr na podnet pána učiteľa Kyselú na krúžku *AMAVET 686, ktorý funguje na našej škole. Až tu som sa dozvedel o pravom pôvode a význame slovenských dobrovoľníkov, ktorí bojovali v revolučných rokoch 1848 – 1849 v Uhorsku a dokonca páve tu v Budatíne. Cesta, ktorá predchádzala vzniku ulice Slovenských dobrovoľníkov, zohrala v miestnych ale i v slovenských dejinách významnú úlohu, čo si dnes bohužiaľ uvedomuje málokto** z mojich spolužiakov. Preto som sa rozhodol, že to zmením. Požiadal som o pomoc vyučujúcich, ktorí mi pomohli túto tému spracovať.

Historický význam Budatína

Dnešná ulica Slovenských dobrovoľníkov sa nachádza v miestnej časti mesta Žilina – Budatín. Pôvodne bol však Budatín časťou budatínskeho feudálneho panstva spoločne s okolitými dnešnými prímestskými časťami Žiliny - Brodnom, Považským Chlmcom, Vraním a Zádubním. Budatínsky hrad, ktorý je dodnes známou dominantou mesta Žilina, bol odjakživa dôležitým bodom panstva. Strategický význam hradu spočíval v jeho polohe pri sútoku riek Kysuca a Váh. Prirodzene preto nadobudla táto oblasť význam ako dopravná a orientačná tepna¹ medzi Slovenskom a Sliezsokom. Hradná pevnosť, neďaleko brodu, slúžila od roku 1321 na ochranu mýtnej a colnej stanice, ktorá sa nachádzala v obytných priestoroch hradnej veže. Obchodníci, ktorí museli prechádzať pri svojich cestách touto oblasťou teda museli platiť nie len mýto za prechod ale i clo za prevážaný tovar.

Písomne sa Budatín ako samostatná obec prvý krát spomína v roku 1438² v súvislosti s výstavbou dreveného mosta cez rieku Váh, ktorý spájal Budatínske panstvo a Žilinu. Budatín tvorí vstupnú bránu Žiliny zo severo- východného smeru od oblasti Kysúc. Cesty vedúce z Ponitria a Považia sa tu stretávali a pokračovali ďalej na sever cez Kysuce do Sliezska a Poľska.

¹ MARTINICKÝ, M., 2004: K dejinám obcí pripojených k mestu Žilina. In: *Vlastivedný zborník Považia XXII*.

² MARTINICKÝ, 2004.

Vybudovanie mosta umožnilo lepšie spojenie s kysuckými obchodníkmi, ale hlavne s obchodníkmi z neďalekého Poľska, Česka a Nemecka³.

Obchodná cesta spájajúca Sliezsko a Považie začínala v sliezskom meste Tešín, odkiaľ viedla údolím rieky Olša do poľského *Jablunkova, odkiaľ prechádzala Jablunkovským priesmykom a pokračovala ďalej do Krásna Nad Kysucou, Kysuckého Nového Mesta, smerom na Žilinu. Pred vstupom do Žiliny sa museli obchodníci, ktorí túto cestu využívali zastaviť v Budatíne, aby zaplatili mýto v kráľovskej tridsiatkovej stanici. Ďalej ich cesta pokračovala Považím smerom na Strečno a do Priekopy (dnešná časť mesta Martin). V Turci cesta viedla cez Sučany, Kral'ovany, Ružomberok, Likavu až do Liptovského Mikuláša cez Hybe a až ďaleký Spiš⁴.

Hlavná trasa Sliezskej cesty viedla údolím rieky Kysuce, v jej ľavobrežnej časti. Pri sledovaní cesty v dosahu Budatínskeho chotára sa dá začať v blízkosti Brodna, pri prechode Kysuckej brány, medzi vrchmi Rochovica a Brodňanka. Umiestnenie súvisí s vrchom Rochovica jej východný svah tvoria skaly zbiehajúce sa prudko do Kysuce. Trasa teda musela viesť po ľavej strane rieky Kysuca, **západným svahom po vrchu Brodňanka, ako sme vyznačil na mape (Obr.1).

Samotný Budatín, ako i susedná obec Brodna je pritlačená do klesajúceho západného svahu Dubňa, vo väčšej vzdialenosti od rieky. Ústup od rieky Kysuce bol spôsobený častými záplavami, čo sa spomína aj v komentároch o tomto mapovaní. Cesta približne kopírovala súčasnú cestu z Budatína do Brodna, ktorá bola postavená na spojenie hospodárskych dvorov a je zarezaná do väčšieho svahu. Starší Budatínčania aj Brodňanci si pamätajú pôvodnú, nižšie položenú cestu, ktorej terénne úpravy sa dajú čiastočne pozorovať dodnes.

Obrázok 1 Prvé vojenské mapovanie, 1769. Priebeh časti Sliezskej cesty, v priestore Budatína. Predchodca dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov, po most, zakreslený na mape z roku 1820.

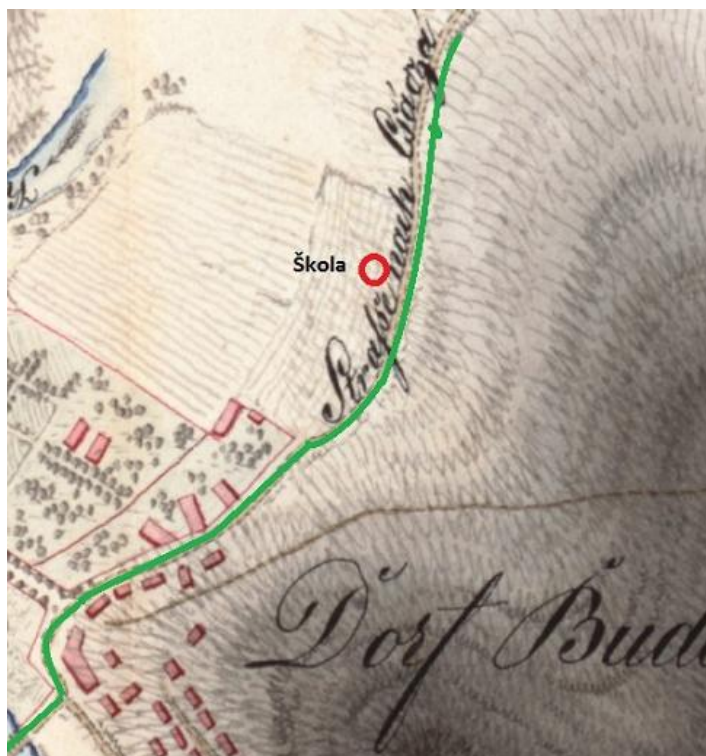
³ Sformovanie panstva Budatín a jeho vývoj do konca 15. storočia. [online] [cit. 20.septembra 2014] dostupné na internete: <http://www.kysucke.info/panstva/budatinske-panstvo/17-sformovanie-panstva-budatin-a-jeho-vyvoj-do-konca-15-storocia.html>

⁴ Považské múzeum [online] [cit.20.septembra 2014] dostupné na internete: http://www.muzeum.sk/?obj=hrad&ix=bz_pvm

Určenie cesty slovenských dobrovoľníkov v rokoch 1848-1849

Pri analýze dobovej mapy sme sa opierali o najstaršie dodnes zachované stavby Budatína, ktorými sú cintorín, kaplnka svätej Anny, zvonica a most cez rieku Váh, ktorý sa nachádzal približne v priestore starého cestného mostu, ktorého zvyšky sa dajú ľahko rozoznať. Pri analýze dobovej mapy a porovnávaní so súčasným stavom sme ako oporné body použili práve tieto stavby.

Z mapy je zrejmé, že pôvodná cesta končila pri Budatínskom cintoríne, ktorý preukázateľne existoval už v rokoch 1848 a 1849. Začiatok dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov, v tomto bode presne kopíruje pôvodnú cestu. V priestore pri cintoríne cesta prechádzala cez potok, pokračovala pod cintorínom, okolo kaplnky svätej Anny a ďalej smerovala ponad majer, ktorého zvyšky sa dajú pozorovať ešte v súčasnosti, čo nám potvrdili i starší obyvatelia Budatína. Výsek mapy (Obrázok č. 2) takmer presne kopíruje dnešnú ulicu Slovenských dobrovoľníkov, ktorá prechádza okolo našej základnej školy Slovenských dobrovoľníkov a pokračuje okolo kaplnky svätej Anny. V priestore dnešnej križovatky pri obchode, sledovala stará cesta trasu dnešnej Hornej ulice ku spomínanej zvonici. Od zvonice a obecného domu, ktorého hrubá stavba sa na tomto mieste nachádza, pokračovala po dnešnej ulici Hore vrškom smerom dole k mostu. Pri moste, ako komunikačnom uzle smerom na Sliezsko, Terchovú a Oravu, sa postupne vytváralo dnešné Námestie hrdinov. Slovenskí dobrovoľníci v roku 1848-1849 prišli do Budatína práve touto cestou, keďže postupovali smerom z Kysuckého Nového Mesta. Pôvodné osídlenie Budatína sa podľa mapy z roku 1820 a údajov literatúry nachádzalo priestore od kaplnky sv. Anny, ponad majer ku zvonici, dnešnou Hornou ulicou k malému kaštieľu (dnes zmodernizovanému) a končilo pri ceste do Tepličky.

Obrázok 2 Priebeh časti Sliezskej cesty, v priestore Budatín, predchodca dnešnej cesty Ulice Slovenských dobrovoľníkov, po most, zakreslený na mape z roku 1820.

Pohyb slovenských dobrovoľníkov po ceste v rokoch 1848 - 1849

Revolučné roky 1848/ 1849 sa nevyhli ani Žiline, a tiež Budatínu. „V oblasti Žiliny sa sústredilo honvédske vojsko, maďarské národné gardy, do ktorých boli odvedení aj Slováci a maďarskí dobrovoľníci v počte asi 2600 mužov“⁵. Od roku 1798 sa Budatín stáva majetkom rodu Csákyovcov⁶. Ladislav Csáky, vládny komisár a župan, sa veľmi nadmieru aktívne zapájal do maďarskej revolúcie 1848 - 1849. Svojím postojom ovplyvňoval dianie v prospech maďarizácie na severozápade dnešného Slovenska a v samotnej Žiline⁷. Koncom roku 1848 bola Žilina, sídlom veliteľstva maďarskej gardy, ktorej prvoradou úlohou bolo brániť prístup k bankským mestám od severu⁸.

Oblasť Žiliny zasiahla až druhá fáza povstania, ktorá sa začala koncom novembra 1848 a pokračovala zimnými mesiacmi nasledujúceho roku, poznáme ju tiež ako zimná výprava slovenských dobrovoľníkov. Niekoľko sto nanovo zorganizovaných dobrovoľníkov sa sústredilo pod vedením Štúra a Hurbana ale i skúseného veliteľa Bedřicha Bloudka a jeho pobočníka Františka Zacha⁹ pri Tešíne, dnes na Morave, vtedy v Sliezsku. Výzva „K národu slovenskému“, ktorú vypracoval Hurban, osvetľovala cieľ a bola aj motiváciou vstupu Slovákov do dobrovoľníckej vojenskej družiny. Výprava Slovákov bola organizovaná ako súčasť rakúskej cisárskej armády, ktorej velil Karl Friescheisen. Slovenskí dobrovoľníci v nej mali pôsobiť ako samostatný oddiel.

Prvé presuny vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Prvé správy o akomsi pohybe nepriateľského vojska v Sliezsku, sa v okolí Žiliny objavili na jeseň roku 1848. Generál cisárskej armády Šimunič prešiel 21. októbra 1848 po Sliezskej ceste cez Jablunkovský priesmyk do Čadce až ku Kysuckému Novému Mestu, odkiaľ vyslal predvoj až po Budatín¹⁰. Do Budatína sa vojaci mohli dostať len Kysuckou bránou cez obec Brodno. Ich pochod sme vyznačili na mape (Obr. 3). Na základe znalosti terénu a odbornej literatúry¹¹, predpokladáme, že vojaci museli prejsť cez potok pri budatínskom cintoríne, okolo kaplnky svätej Anny, ponad majer, ku zvonici, odkiaľ sa presunuli dole briežkom k miestu dnešného Námestia hrdinov, cez most do Žiliny, odkiaľ sa presunuli do Trenčína. Po odchode cisárskej armády, reprezentanti maďarskej strany organizovaní v gardách prichádzali do Žiliny, pre zaujímavosť bola tu aj garda z Mojš. Lúčky, Terchovej, Strečna, Belej, Varína, Tepličky, Višňového, Rosiny.

⁵ DANGL, V., 2007.: *Bitky a bojiská v našich dejinách*, s.140.

⁶ *Budatínske panstvo pod vládou rodu Čáki*. [cit. online, 25.septembra 2014]. On line dostupné:

<http://www.kysucke.info/panstva/budatinske-panstvo/21-budatinske-panstvo-pod-vladou-rodu-caki.html>

⁷ DOBROTKOVÁ, M., 2002: Žilina v rokoch 1848 – 1849. In: *Vlastivedný zborník Považia XXII*.

⁸ DANGL, 2007.

⁹ DOBROTKOVÁ, 2002.

¹⁰ DOBROTKOVÁ, 2002.

¹¹ DOBROTKOVÁ, 2002.

Obrázok 3 Pochod generála Šimuniča.

Do žilinskej gardy museli narukovať všetci bojaskopní muži. Na čele gárd stáli, grófi, zemania i mešťania. Všetky tiahli na Trenčín, prenasledovali armádu Šimuniča, ktorý ich rozohnal v bitke pri Kostelnej.

Druhý presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Začiatkom novembra 1848 maďarské gardy preplnili Žilinu. Cez Budatín po ceste kopírujúcej dnešnú ulicu Slovenských dobrovoľníkov odišli do Čadce, čakať na nepriateľské cisárske vojsko¹². Keďže sa nič nedialo, časom sa gardy rozpadali a opäť sa vrátili domov cez Budatín.

Tretí presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Zimná výprava roku 1848 sa členila na dva prúdy. Prvý prúd vyšiel z Tešína opäť pod vojenským velením Bedřicha Bloudka, a samozrejme za účasti Ľudovíta Štúra a Jozefa Miloslava

¹² DOBROTKOVÁ, 2002.

Hurbana¹³. „6. decembra 1848 sa cisárske vojsko presunulo zo Sliezska do Čadce, kde sa zdržalo do 11. decembra. Vojsko malo 600- člennú pechotu, z toho iba 50 kryrystníkov a jeden raketomet.“¹⁴

Vodcovia maďarských gárd ešte pred 11. decembrom vyviedli svoje zástupy zo Žiliny a zostavili honvédske vojsko a maďarské národné gardy, do ktorých boli odvedení aj Slováci a maďarskí dobrovoľníci v počte asi 2600 mužov¹⁵ na budatínskej strane. S ďalšou časťou prešli cez Budatín po priestore dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov poza cintorín do Brodna, kde postavili stráže a vykopali hlbokú priekopu a záseky.

Cisárske vojsko a dobrovoľníci 11. decembra vyrazili. Na Friescheisenov rozkaz sa vojsko rozdelilo. Friescheisenova skupina sa vydala „cez Jablunkovskú dolinu do Čadce. Po kopcoch už videli Maďarov, ale tí "reterívuvali", takže sa ani nestrelalo, bez výstrelu prišli do Čadce, Kysuckého Nového Mesta,“¹⁶ pri Brodne prišla do styku s prednými strážami Maďarov, ktorí hrdinsky bez výstrelu ustúpili. Na prvý organizovaný odpor narazila slovenská výprava až približne okolo jednej medzi Brodnom a Budatínom. Tu sa nachádzali záseky po oboch stranách a v hlbokkej priekope čakala silná maďarská stráž. Hlavná sila maďarského vojska spočívala v strategickom rozmiestnení delostrelectva. V zákopoch na blízkom vrchu nad Budatínom mala maďarská garda umiestnené dve delá a ďalšie štyri pri moste cez Váh, aby chránili vstup do Žiliny.

Schewitzova stotina a hurbanisti (tri stotiny slovenských dobrovoľníkov) pod Boudkovým vedením mali uskutočniť obchvat nepriateľských síl po ľavostranných vrchoch dopredu cez vrch Oškerdu a z boku mali napadnúť gardistov.¹⁷ Pochodovali úžľabinou vľavo smerom k západnému vrchu Dubňa zvažujúcim sa hrebeňom k Budatínu. Ich cieľom bolo obísť pravé krídlo nepriateľa a ohroziť ho paľbou z tyla a zneškodniť maďarské delá (Obr. č. 4,5). Tri stotiny slovenských dobrovoľníkov tu pod velením Bedřicha Bloudka obišli pravé krídlo protivníka a neočakávaným útokom pomohli vytlačiť maďarské gardy k Čákyho kaštieľu¹⁸, kde boje pokračovali. Ani v novom postavení sa maďarská garda neudržala, ustúpila k mostu ale dokázala ho rozobrať, čím znemožnila ďalší postup cisárskeho vojska. Gardy sústredené v Žiline boli chabo ozbrojené a po rozobratí mostu sa rozutekali. Maďarské vojsko a gardisti si rozložili delá na žilinskej síhote (záplavovej časti Váhu) a odtiaľ odstreľovali cisárske vojsko a dobrovoľníkov, ktorí sa rozložili v záhradách a naľavo od neho a priamo v ňom. Generál Friescheisen prikázal ostreľovanie maďarských gárd. Hurban sa na koni vyniesol na vršok a odtiaľ sledoval boj. Odstreľovanie pokračovalo do večera. Paradoxom

¹³ DANGL, V., 2012: Veliteľ jesennej dobrovoľníckej výpravy Bedřich Bloudek. In: *Vojvodcovia. 111 osobností vojenských dejín Slovenska*.

¹⁴ DOBROTKOVÁ, 2002.

¹⁵ DANGL, 2007.

¹⁶ WRINKLER, T., 1997: *Perom a mečom*, s.128.

¹⁷ DANGL, 2007.

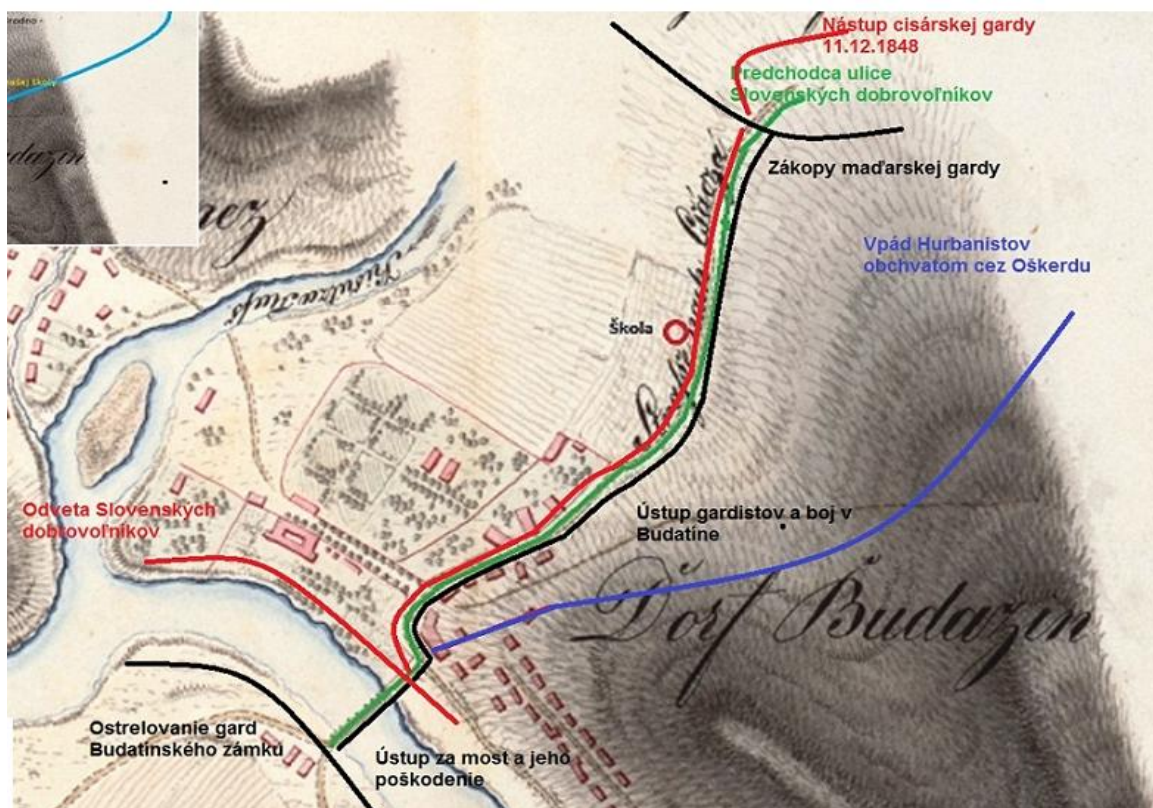
¹⁸ DANGL, 2012.

prestrelky bolo odstreľovanie Budatínského hradu. Maďarské vojsko a gardisti vlastne ničili zámok grófa Čákyho, ktorý bol ich podporovateľom.¹⁹

Maďarské vojsko ustúpilo až k Predmieru, kde vyčakávalo postup cisárskeho vojska. Generál Friescheisen sa tiež na druhý deň rozhodol ustúpiť až k Čadci. Cisárskej vojsko a dobrovoľníci v prvej bitke pri Budatíne síce víťazili, ale následne sa stiahli späť na Moravu,²⁰ kvôli problémom so zásobovaním a zničenému mostu cez Váh.

Bitka pri Budatíne bola nesporným víťazstvom slovenskej dobrovoľníckej výpravy. Osvedčila sa v nej Bloudkova revolučná taktika, pretože vojsko s dobrovoľníkmi dokázalo zvíťaziť nad početnou prevahou nepriateľa.²¹ Hodnotenie a ešte podrobnejšie rozpracovania bude téma ďalšej práce.

Celý priebeh boja z 11. decembra 1848 sa do histórie zapísal ako prvá fáza zimnej výpravy, pod týmto názvom je podrobne rozobraná aj odbornej literatúre. Je nesporné, že sa priebeh prvej bitky pri Budatíne z 11. decembra 1848 odohrával práve v Budatínskom chotári. Podstatná časť bitky sa odohrávala taktiež práve pozdĺž cesty, predchodkyne ulice Slovenských dobrovoľníkov, kde dnes sídli naša základná škola.

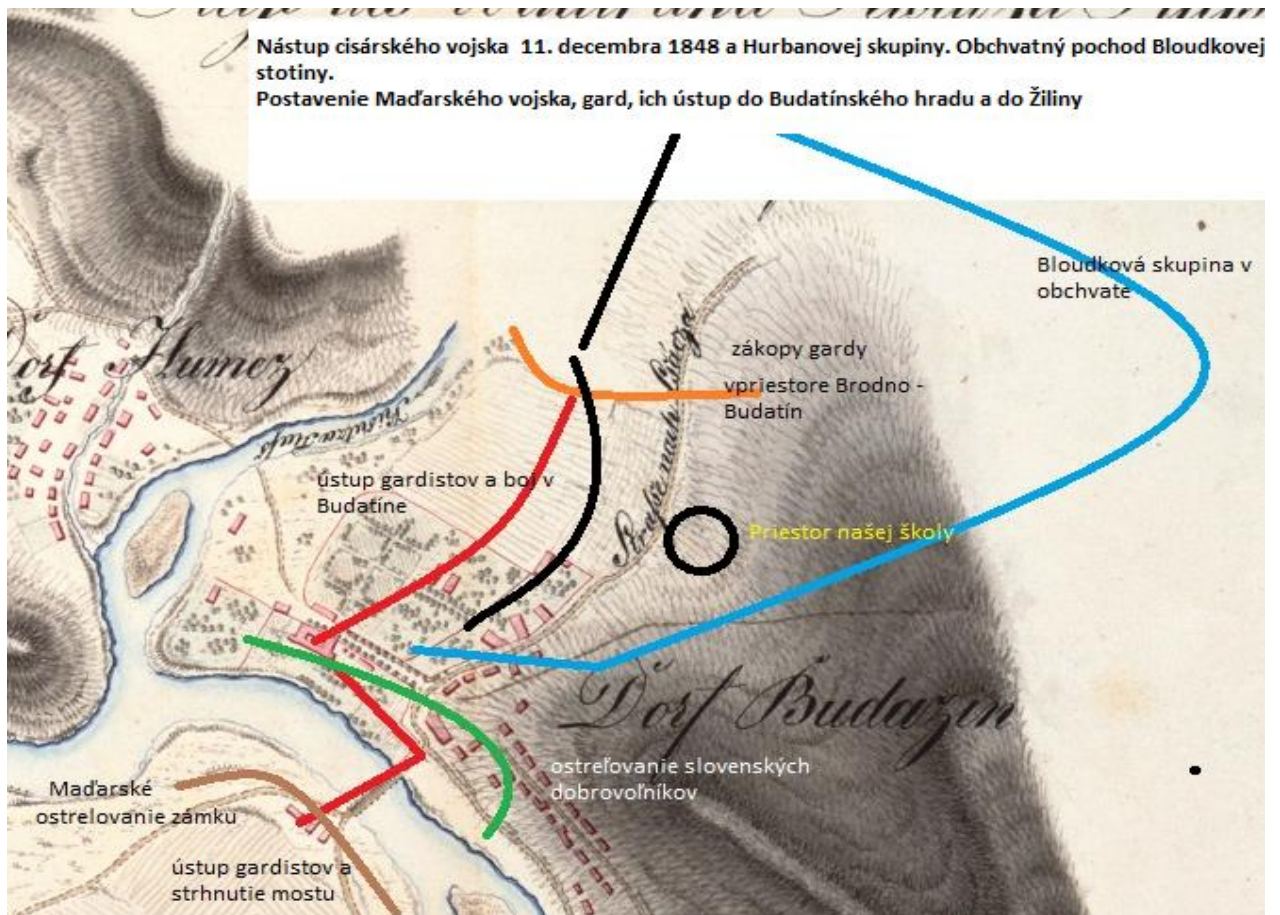

Obrázok 4 Postup cisárskych vojsk a hurbanistov počas prvej fázy zimnej výpravy – december 1848

¹⁹ DOBROTKOVÁ, 2002.

²⁰ ŠKVARNA, D., 2007: Tribún ľudu a vodca národného hnutia. In: *Jozef miloslav Hurban prvý predseda Slovenskej národnej rady*.

²¹ DOBROTKOVÁ, 2002.

Obrázok 5 Obchvatný manéver Bloudekovej divízie slovenských dobrovoľníkov

Obrázok 6 Prvá fáza zimnej výpravy na súčasnej mape.

Štvrtý presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Cestou, ktorú sledujeme sa samozrejme nepohybovali len hurbanisti a cisárska armáda. Využívali ju taktiež maďarské vojská. Cesta tvorila dôležitú spojnicu so Sliezsikom odkiaľ hrozilo v tomto období neustále nebezpečenstvo zo strany cisárskej armády. Nové oddiely stáleho maďarského vojska prišli do Žiliny už 14. a 15. decembra 1848, prešli približne po dnešnej ulici Slovenských dobrovoľníkov smerom na Čadcu, kde mali strážiť hranicu pred možným opätovným vpádom nepriateľa. Stráženie hranice trvalo len pár dní, vodcom gárd sa nepáčilo ubytovanie v Čadci, a preto sa 20. decembra vrátili do Žiliny. Takže určite opätovne prešli priestorom dnešnej ulici Slovenských dobrovoľníkov.²²

Piaty presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Ďalší pohyb skúmanou cestou sa odohral počas druhej fázy zimnej výpravy. Všetky dôležité body sme zakreslili na mape (Obr. č.7). Na prelome rokov 1848 a 1849 sa v Tešíne začalo opäť zhromažďovať cisárskej vojsko, ktorému tento krát velil generál Kristián Götz. Jeho zbor bol už posilnený delostrelectvom, ale aj dvoma prápormi pravidelného vojska. Slovenský zbor mal okolo 200 príslušníkov, tento počet sa počas výpravy na Slovensko rapídne zvyšoval.²³ Bedřich Bloudek sa ako veliteľ slovenských dobrovoľníkov osvedčil už v predošlej výprave, takže mu generál Götz zveril i tento krát dôležitú úlohu. Bloudek mal s hurbanistami uskutočniť strategicky dôležitý obchvat nepriateľských síl a cez Radoľu, Lopusnú a Brodno a dostať sa tak nepozorovane do tyla nepriateľa.

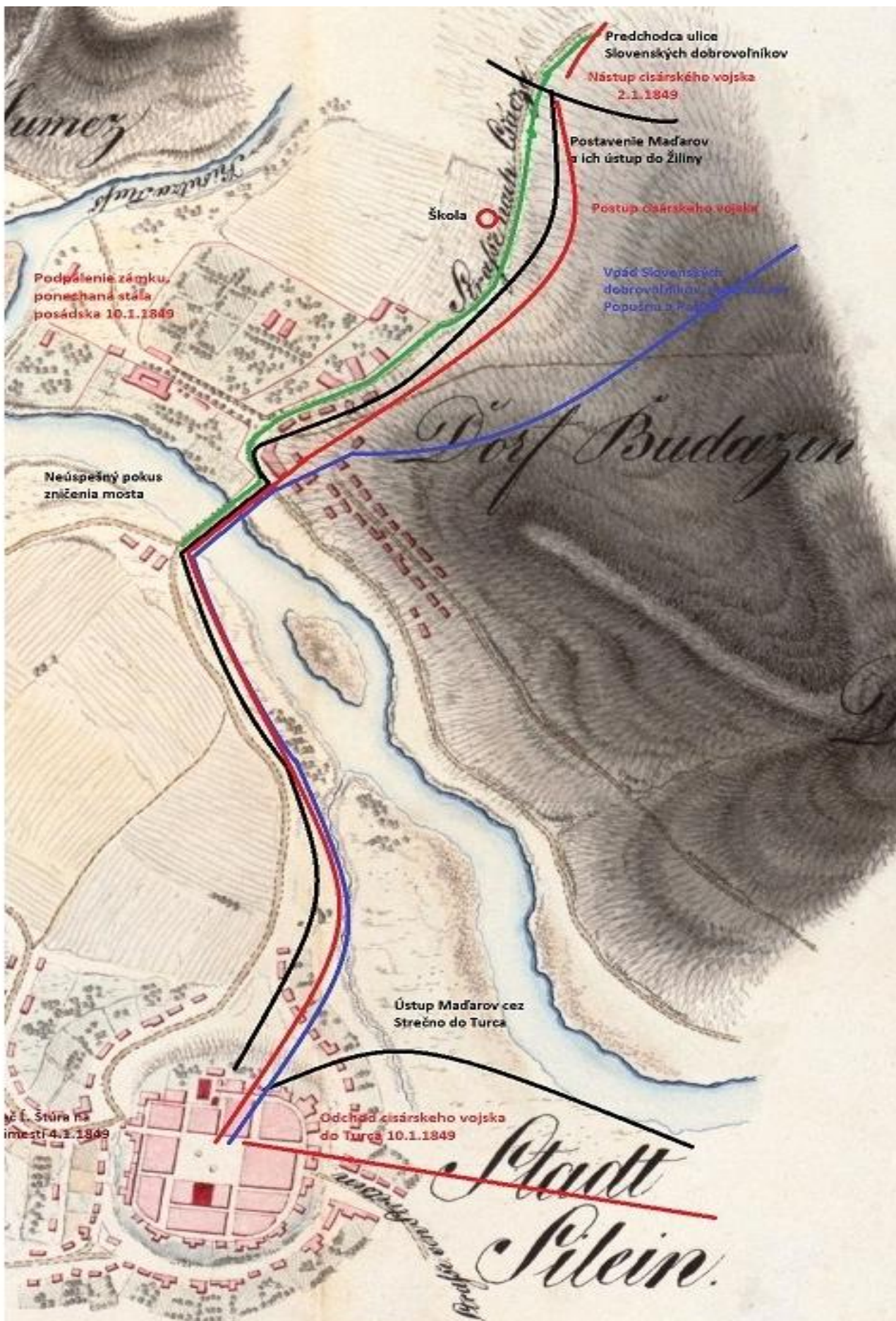
Götzov zbor sa 31. decembra 1848 pohol z Mostov pri Jablunkove smerom do Čadce, kde i prenocoval. Slováci s divíziou odišli kvôli demonštráciám do Turzovky, odkiaľ na Nový rok pochodovali na Neslušu a okolo poludnia sa dostali do Kysuckého Nového Mesta, kde sa spojili s hlavnou kolónou. Hurban takto spomína na udalosti nového roka 1849 v liste z 3. januára 1849, „...ráno sme vytiahli pred generálom Götzom a oberstom Frischeinsenom z Nového Mesta nad Kysucou; polhodinu pred nami vyšiel náš landsturm s Bloudkom a s dvoma kompániami cez Vadičov, aby - kým my k Budatínu prídeme - oni sa na dosah v boku a za chrbtom Maďarom zjavili. Okolo desiatej sme sa zastavili pri jednom vrchu nad Kysucou, neďaleko jedenej úžiny, za ktorou predstráže maďarské boli...“²⁴ Hurbanisti teda vyrazili z Kysuckého Nového Mesta ráno. Jadro Götzovho oddielu vyrazilo po hodine a asi po 2 hodinovom pochode k Brodnu, cez Kysuckú bránu sa im podarilo dostať k ústiu brodnianskeho priesmyku, kde sa čakalo na výsledok plánovaného obchvatného manévru.²⁵

²² DOBROTKOVÁ, 2002.

²³ DANGL, 2007.

²⁴ WRINKLER, T., 1997: *Perom a mečom*, s.128- 129.

²⁵ DOBROTKOVÁ, 2002.

Obrázok 5 Znáznornenie pohybu vojsk počas druhej fázy zimnej výpravy – január 1848

Druhá bitka pri Budatíne sa odohrávala približne v rovnakom priestore ako prvá. Pôvodne plánovaný postup cisárskeho vojska však nevyšiel, nakoľko Götzov zbor neočakávane narazil na honvédske vojská pri brodnianskom priesmyku. Rozvinul sa delostrelecký súboj a Bloudek, ktorý dokončieval plánovaný obchvatný manéver, započul delostreleckú paľbu, zmenil svoj postup a vynoril sa na kopci nad Budatínom. Odtiaľ zaútočil na ustupujúcich honvédov, ktorí boli nútení ustúpiť cez most do Žiliny²⁶. Tento krát sa Maďarom nepodarilo most rozobrať. Poškodenie bolo malé a dalo sa rýchlo opraviť. Hurbanisti vstúpil do Žiliny so spevom Hej Slovane a „*hned' na širokom námestí sa statui Márie zapichli svoju národnú zástavu*“²⁷. Výprava nepokračovala ďalej, velenie čakalo na proklamovanú protiakciu honvédov brániť Žilinu. Maďarské gardy však ušli k Strečnu. 4. januára 1849 na Hlavnom námestí v Žiline rečnil Ľudovít Štúr, Hurban i Friescheisen. Hurban spomína na reakcie Žilinských obyvateľov nasledovne „*Ale, Bože môj, Bože môj čo je to tu za ľud! Aký to rozdiel medzi naším ľudom v Nitre a tu týmto hornotrenčianskym!... Nuž, ale čo robiť? Ako boli učení, tak chodia. Blud, povera, blbstvo, nachápavosť, to je ovocie náuk naším pasntvom a maďarónskym kňazstvom rozširovaným do stolia... Sama Žilina je hroznou slepotou porazená*“²⁸. Napriek agitácií sa do vojska zo Žiliny ba ani z Rajca nik neprihlásil. Slovenský zbor potom istý čas pôsobil v Turci a robil výpravy na Oravu a do Liptova.²⁹

Cisárski vojaci sa v Budatíne zdržali do 10. januára 1849, kedy pred odchodom zvnútra podpálili Budatínsky zámok, majetok Csákyovcov, pravdepodobne ako trest za podporu maďarskej revolúcie. Plamene sa vraj tak rozšírili, že ich zahasť nemohli. Nepomohli ani striekačky zo Žiliny, lebo boli všetky zamrznuté a z hradu tak zostala len zrúcanina.³⁰

²⁶ DANGL, 2007.

²⁷ WRINKLER, 1997, s.129.

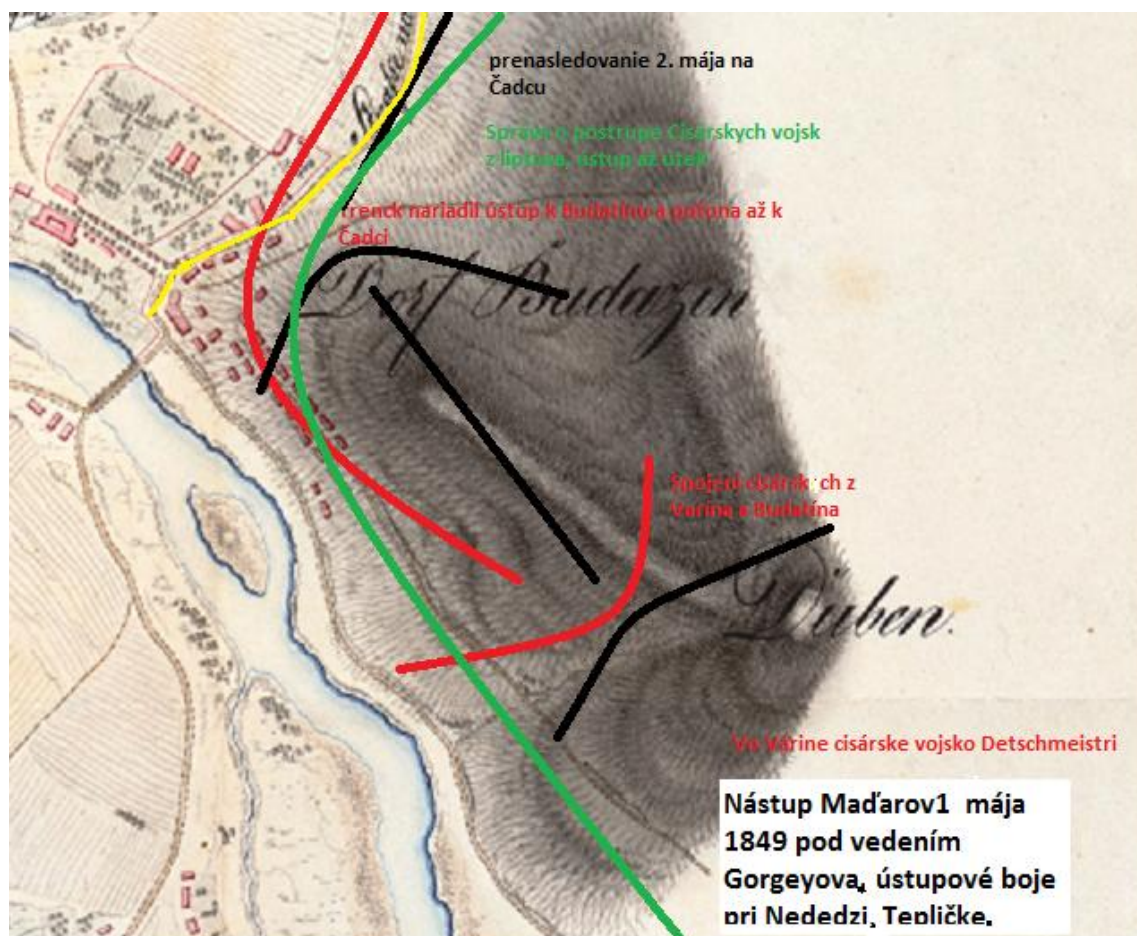
²⁸ HVOŽDARA, M., 2008: *Jozef Miloslav Hurban a jeho zápas o pravé hodnoty cirkvi a národa*, s.97.

²⁹ DANGL, 2012.

³⁰ DOBROTKOVÁ, 2002.

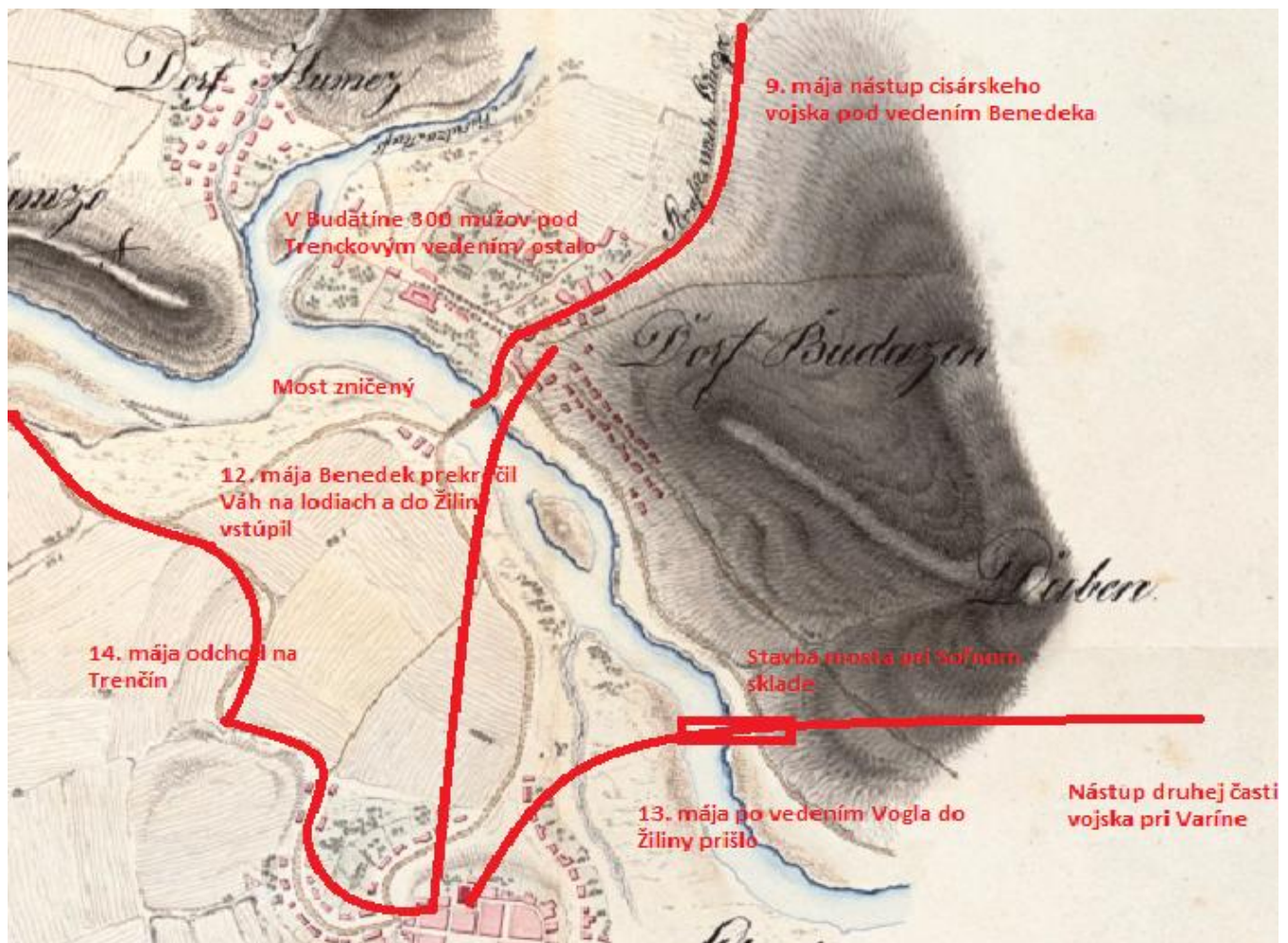
Šiesty presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov – máj 1849

Od príchodu cisárskeho vojska začiatkom roku 1849 a rozohňania maďarských honvédov mal Budatín a celkovo Žilina od maďarskej revolúcie relatívny pokoj. Okrem už spomínaných udalostí Žilinu nezasiahli od januára 1849 žiadne boje až do 1. mája 1849.

Obrázok 8 Pohyb cisárskych vojsk a maďarských gárd v máji 1849.

Začiatkom mája 1849 sa však objavili maďarské vojská. Generál Artúrom Görgeym sa presúval s armádou o počte 600 husárov k Varínu. 1. mája 1849 došlo k boju pri Varíne. Pre nerovnosť síl muselo cisárske vojsko ustúpiť k Nededzi. Avšak neustály tlak maďarských gárd ich prinútil ustúpiť až k Tepličke. Na vrchoch medzi Tepličkou a Budatínom sa cisárske vojská spojili s ostatnými deutschmeistrami z Budatína, ktorých tu zanechal generál Götz. V tejto situácii nocovali a radili sa. Major Trenck, hodnotený ako najhorší vodca, presvedčil všetkých, že najlepší plán ústupu bude cez Budatín až k Čadci, teda cestou, ktorú vojská použili už v zimnej výprave, tzn. cestu po dnešnej ulici Slovenských dobrovoľníkov. Maďari sa do prenasledovania dali až 2. mája, smerom na Čadcu. Keď sa však maďarské vojsko dopočulo o pochode cisársky vojsk z Liptova, z pol cesty sa vrátili a utkali nazad. Pohyb vojsk v máji 1849 sme zakreslili na dobovej mape, z ktorej opätovne jasne vyplýva vojenský pohyb v priestore sliezskej cesty vedúcej cez Budatín teda v priestore dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov.

Obrázok 9: Májové udalosti roku 1849 v Budatíne.

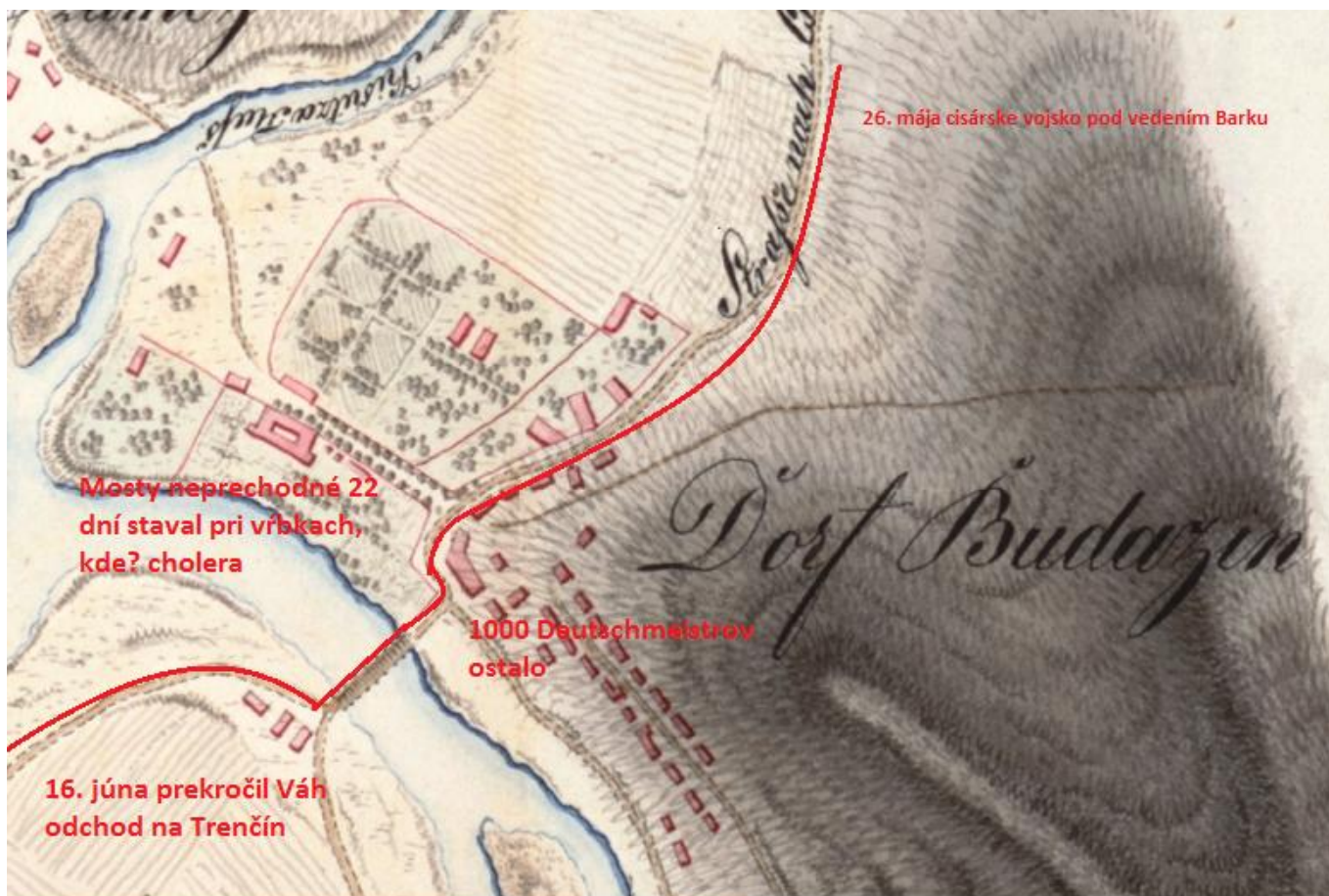
9. mája 1849 sa zo Sliezska cez Kysuckú bránu v Budatíne objavilo cisárske vojsko pod vedením Benedeka. Z Oravy sa pod vedením Vogla blížila ďalšia časť cisárskeho vojska k Varínu. Obe vojská zostali do 12. mája 1849 na svojich pozíciách pretože nebolo mostov. Most pri Budatíne odniesol Váh.³¹ Vojaci preto museli postaviť most z pltví pri soľnom sklade (dnes v Žiline priestor pri Celulóžke). Generál Benedek svoje vojsko 12. mája 1849 cez noc na lodiach aj s delami previezol z Budatína do Žiliny, kde už 13. mája zaslúžene odpočíval. V tom čase dokončili aj most pri Soľnom sklade a tak i vojsko generála Vogla mohlo prejsť z Varína do Žiliny³². 14. mája 1849 cisárske vojská Žilinu opustili. V Budatíne však zanechali posádku 300 - 400 mužov pod vedením majora Trencka.

Onedlho, už 26. mája 1849 maširovalo cisárske vojsko pod vedením generála Bárka zo Sliezska do Uhorska. Vojsko opätovne zvolilo pre svoj presun cestu vedúcu Budatínom – teda približne dnešnú ulicu Slovenských dobrovoľníkov. Vojsko prešlo cez Čadcu, následne cez Kysucký priesmyk do Budatína. V Budatíne však cez Váh nemohlo prejsť, nakoľko most nebol ešte stále opravený. Most pri soľnom sklade vzal ustupujúci generál Vogl a generál Benedek svoje člny

³¹ DOBROTKOVÁ, 2002.

³² DOBROTKOVÁ, 2002.

taktiež odviezol. Cisárske vojsko zostalo uväznené v Budatíne, pokým vojaci nepostavili most cez Váh. Podľa prameňov most začali stavať „pri troch vrbkach“³³. S určitosťou to už dnes po 150 rokoch ťažko zistiť. Niet však pochýb, že to muselo byť niekde v časti Budatína pri rieke Váh. Most zvládli postaviť za 22 dní. Počas stavby ale vojsko napadla cholera, dokonca i sám veliteľ Barko bol chorý, no vyliečil sa. Cholera sa rozšírila aj do okolia Tepličky nad Váhom, dokonca Žiliny, kde chorelo ľahko približne 2000 vojakov. V Budatíne padol za obeť chorobe aj plukovník Karl Keller, ktorý tu je aj pochovaný.³⁴ 16. júna 1849 ráno, generál Barka prešiel cez postavený most a tiahol na Trenčín. V Budatíne opäť ponechal asi 1000 vojakov.

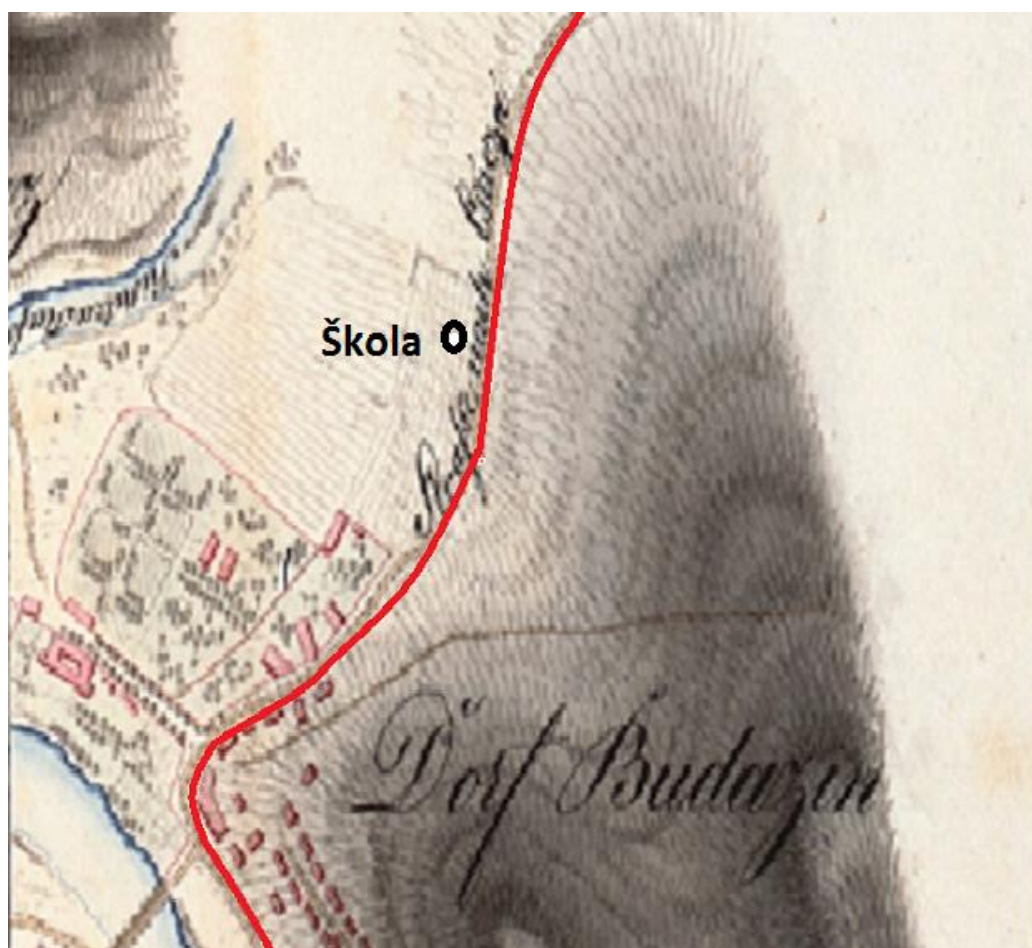
Obrázok 10 Presun cisárskeho vojska pod velením Barka, stavba mosta cez riekú Váh.

³³ LOMBARDINI, A., 1896. Udalosti v Žiline a jej susedstve v roku 1848 – 1849. In: *Slovenské pohľady*. Roč.XVI., č.1-12, s.171.

³⁴ LOMBARDINI, 1896.

Siedmy presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Posledný pohyb v rokoch 1848-1849 v priestore dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov uzatvoril pochod ruskej cárskej armády, ktorá zohrala rozhodujúcu úlohu vo vývoji revolúcií 1848/1849. 17. júna 1849 prenikala do Uhorska z viacerých smerov vyše stodesaťtisícová cárska ruská armáda pod velením generála a varšavského kniežaťa Puškieviča. Na Slovensko preniklo ruské vojsko na východe cez Dukliansky priesmyk a na severozápade cez Kysucké úžiny. Opätovne sa potvrdilo, že priestor Budatína bol strategicky veľmi významný. Časť cárskej armády postupovala práve po sliezskej ceste, cez Kysuce smerom na Žilinu, kde nevyhnutne musela prejsť cez známu budatínsku cestu, predchodkyňu dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov. Ruské vojská pozval na pomoc do Uhorska čerstvý cisár František Jozef I. Vojenská pomoc ruského cára Mikuláša I. mala definitívne pomôcť potlačiť maďarskú revolúciu, čo sa aj stalo.

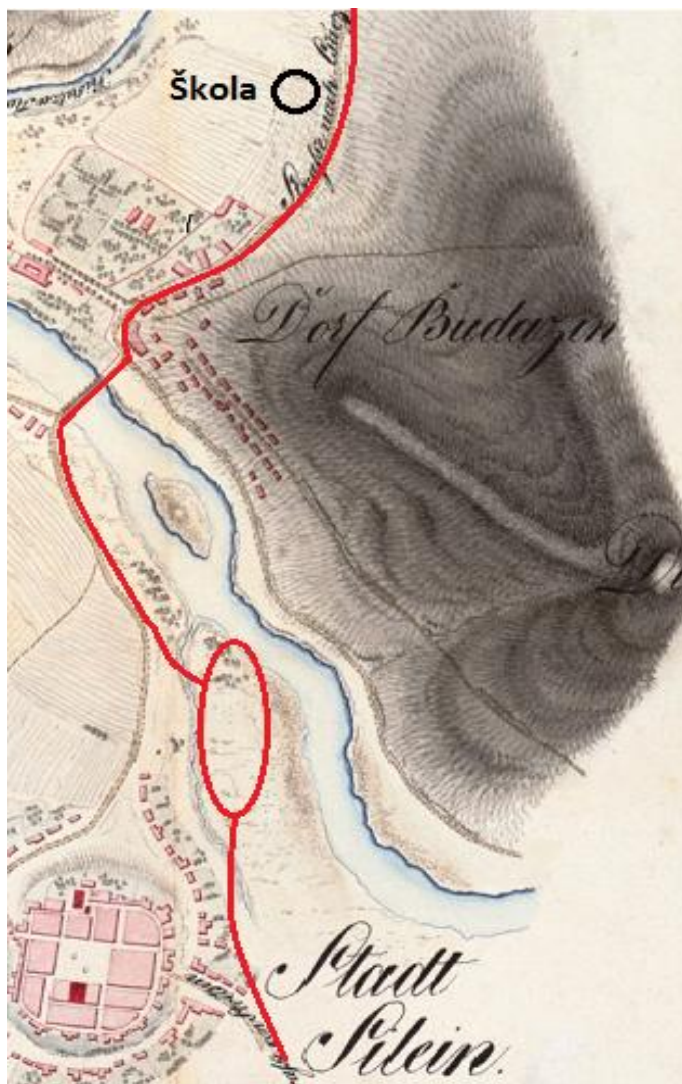

Obrázok 11 Presun cárskej armády cez Budatín, jún 1849 s vyznačením našej školy.

Pohyb cárskeho vojska po Budatíne

24.júna 1849 prišla pod Dubeň kolóna asi 400 vozov naložených muníciou po Terchovskej ceste, smerom na Oravu. Most cez Váh bol ešte stále poškodený. Kolóna musela jednoznačne prísť cez Kysuckú bránu, po ceste v priestore okolo dnešnej Základnej školy Slovenských dobrovoľníkov.

27. júna 1849 ráno prišla predná hliadka pozostávajúca zo siedmich donských kozákov. Večer na koňoch vstúpilo do mesta Žilina asi 137 donských kozákov. Do mesta sa museli dostať v smere toku rieky Kysuca cez Budatín, približne v miestach dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov (Obr. 12). V meste sa len osviežili a napojili kone a pokračovali ďalej na Rajec.

Obrázok 12 Postup cárskej armády.

4.júla 1849 asi 800 cárskych vojakov išlo k žilinskému (budatínskému) mostu smerom od Varína. Pri Strečne však donskí kozáci Váh prebrodili a vošli do Žiliny, po krátkej prestávke pokračovali strečianskou cestou do Turca.

10.júla.1849 sa v oblasti objavilo ruské jazdeckto pod velením Chovana a Fridrixa. 4000 vojakov prišlo v smere od Čadce cez Kysucké úžiny takže opätovne vojsko muselo nutne prejsť aj cez Budatín a sledovanú ulicu Slovenských dobrovoľníkov, odkiaľ sa vydali cez priestor dnešného Námestia hrdinov k mostu. Vojsko sa na noc utáborilo na žilinskej síhote pri potoku Všivak medzi vrbami . Ráno odišli.

11.júla 1849 popoludní prešli sledovaným územím ďalší ruskí vojaci v počte 4000 vedení Kecevičom a Lothom. Ubytovali sa na noc na žilinskej síhote.

12. júla 1849 ráno o odišlo všetko ruské vojsko po strečnianskej ceste, do Turca. Tým sa skončil prechod cárskych vojsk územím Budatína a Žiliny.

Ôsmy - posledný presun vojakov dnešnou ulicou Slovenských dobrovoľníkov

Celé leto až do októbra 1849 mala Žilina a Budatín od revolučných udalostí pokoj. Územím už neprechádzali posily ani neustupovali vojská, či už cisárske alebo maďarské. Posledným vojenským pohybom v revolučných rokoch 1848 a 1849 bol až víťazný pochod cárskej armády späť domov.

Po víťaznej bitke pri Vilagoši v auguste 1849 obyvatelia Žiliny očakávali príchod ruských cárskych vojsk smerujúcich domov. V októbri 1849 sa začal Žilinou a Budatínom konať očakávaný mohutný presun.

5.októbra 1848 prechádzala cez Žilinu a Budatín smerom na Čadcu kolóna 175 vozov od Komárna na Oravu už cez opevnený most. Kolóna viezla vojenskú muníciu a koristiť naspäť do Ruska. Prešla dnešným Námestím hrdinov a pokračovala po predchodkyni ulici Slovenských dobrovoľníkov. V Budatíne sa na noc táborila na Čákiovom majetku. **Nasledujúci deň odišli.**
Zaujímavé pre ubytovanie ruského vojska boli vytipované byty nielen v domoch ale i v humnách, ktoré sa využívali až do 13.októbra.

13. októbra 1849 večer so spevom prišli donskí kozáci pod vedením Grabeho, nezastavili sa v Žiline ale išli rovno do postaveného tábora v Budatíne. V ten istý deň prišli hulani (poľská kavaléria) pod vedením Lotha.

14. októbra 1849 pod velením Chovena prišli donskí kozáci a huláni do Žiliny, kde však mestom len prešli a ubytovali sa taktiež v Budatíne.

15. októbra 1849 prešli ostatní jazdci a logistické zabezpečenie jazdeckta a vozotajstva. Celkovo sa v tomto období nachádzalo v Žiline, a teda priamo v Budatíne okolo 6000 tisíc vojakov.

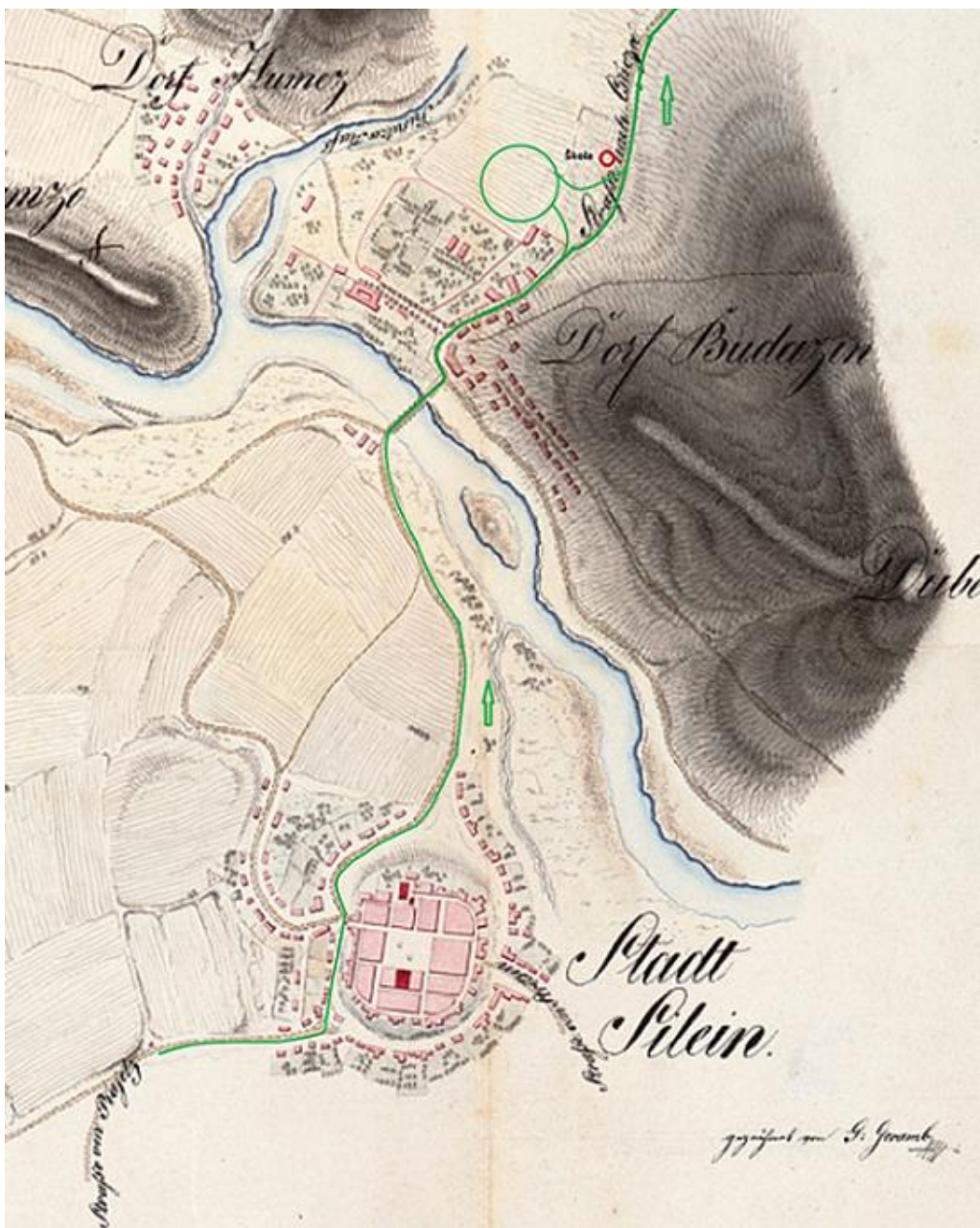
16. októbra 1849 prišlo 8000 pešiakov s časťou delostrelectva na čele s generálom Grabbem do Žiliny a Budatína.

17. októbra 1849 ráno odišiel generál Grabbe so svojim sprievodom do Ruska. Pochodoval v smere na Čadcu, kam musel nutne prejsť cez Budatín, pozdĺž dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov a pokračoval ďalej po Sliezskej ceste domov. Zvyšok vojakov zostal naďalej v tábore v Budatíne.

18. októbra 1849 odišiel i veliteľ delostrelectva Nikolajev so svojim vojskom v spomínanom smere na Čadcu, teda opätovne pozdĺž sledovaného priestoru dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov.

19. – 20. októbra 1849 všetko ruské vojsko z priestoru Žiliny a Budatína odišlo.

Od 5. do 20. októbra 1849 prešlo cez Žilinu a Budatín 22 900 ruských vojakov, pechota i jazda. Odnášali si so sebou vojnovú korisť: kone, koče, vozy, kravy, voly, oslov, psov či záhradnícke potreby. Dokonca zobrali z Uhorska opustených chlapcov, z ktorých plánovali vychovať zdatných vojakov.³⁵

Obrázok 13 Odsun cárskych vojsk v októbri 1849.

³⁵ DOBROTKOVÁ, 2002.

Záver

Cieľom našej práce bolo dokázať historické spojenie dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov s udalosťami z revolučných rokov 1848 – 1849. Pomocou analýzy **dobovej mapy Budatína** a odbornej literatúry sme na mape vyznačili pohyb vojsk cisárskej armády a hurbanistov, maďarských gárd a honvédov až po pohyb cárskiej armády počas revolúcie.

V práci sme chronologicky sledovali jednotlivé presuny vojsk po území Budatína a Žiliny. Celkovo sme boli schopní dokázať osem organizovaných presunov vojsk v rokoch 1848 až 1849, v priestore dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov a Budatína. Na dobovej mape sme dokázali určiť dnešnú podobu ulice Slovenských dobrovoľníkov podľa významných dodnes existujúcich stavieb. Východiskovým bodom sa nám stal budatínsky cintorín, budatínska kaplnka – kaplnka svätej Anny, zvonica, budatínsky majer, rieka Váh a samozrejme Budatínsky hrad. Na základe týchto bodov sme dokázali určiť a vyznačiť pohyb vojsk počas revolučných rokov v Budatíne a konkrétne po budatínskej ceste, predchodkyni dnešnej ulice Slovenských dobrovoľníkov.

Z našich zistení teda vyplýva, že cesta vedúca Budatínom cez Kysucký priesmyk smerom na Brodno a Čadcu zohrala v minulosti významnú úlohu ako spojnica medzi Žilinou a Sliezkou hranicou. Dokazuje to aj pohyb vojsk počas revolučných rokov práve v tomto priestore. Počas rokov 1848 a 1849 sa preukázala strategická poloha Žiliny a hlavne Budatína, ktorá bola spojnicou medzi horným Považím a dolnými Kysucami a následne so Sliezskom, ďalej Turcom a Rajcom. Žilina, a Budatín ako jej predmostie, bola i podľa maďarských predstaviteľov Trenčianskej stolice najlepším stredom obrany, práve preto zohrala naozaj významnú úlohu tak ako pre maďarské revolučné gardy ako aj pre cisársku armádu.³⁶

³⁶ DOBROTKOVÁ, 2002.

Zoznam použitých prameňov:

MAPA

LOMBARDINI, A., 1896. Udalosti v Žiline a jej susedstve v roku 1848 – 1849. In: *Slovenské pohľady*. Roč.XVI., č.1-12.

Zoznam použitej literatúry:

DANGL, Vojtech, 2007. *Bitky a bojická v našich dejinách 2. Od vzniku stálej armády až po prvú svetovú vojnu*. Bratislava: Perfekt. ISBN 978-80-8046-374-8

DANGL, Vojtech a Vladimír SEGEČ, 2012. *Vojvodciavia. 111 osobností vojenských dejín Slovenska*. Praha. Ottovo nakaldatelství. ISBN 978-80-7360-986-3

DOBROTKOVÁ, Marta, 2002. Žilina v rokoch 1848 – 1849. In: *Žilina v slovenských dejinách. Zborník z vedeckej konferencie k 620. výročiu udelenia výsad pre žilinských Slovákov*. Žilina: Knižné centrum, s. 69-76.

ŠKVARNA, Dušan, 2007. Tribún ľudu a vodca národného hnutia. In: *Jozef miloslav Hurban prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava: Merkury, s.70-99. ISBN 978-80-89052-37-0

HVOŽDARA, Miroslav, 2008. *Jozef Miloslav Hurban a jeho zápas o pravé hodnoty cirkvi a národa*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius. ISBN 978-80-7140-288-6

WRINKLER, Tomáš, 1997. *Perom a mečom*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej. ISBN 80-7090-417-8